

In honorem

Alho Alhoniemi 90 éves

Alho Alhoniemi 1933. május 14-én született a finnországi Suomussalmiban. Ez egy kis település a távoli Északkelet-Finnországban, Kainuuban. Szülei pedagógusok voltak, akik később délebbre, a pohjaanmaa-i Kannusba költöztek. Alhoniemi itt érettségizett 1952-ben, majd Turkuba, a patinás egyetemvárosba jelentkezett finn szakra. Egyetemi karrierje is itt teljesedett ki: 1957-ben szerzett nyelvészdiplomát, ettől kezdve (néhány évet leszámítva, amikor 1963 és 1969 között a Tamperei Egyetem oktatója volt) a Turku Egyetemen tanított. 1967-ben itt doktorált finnugor nyelvészetből. 1969-ben a finn nyelv docense, majd 1971-ben a finnugor nyelvészet professzora lett Matti Liimola után. 1996-os nyugállományba vonulása után professor emeritus lett. Az Uppsalai, a Mari és a Mordvin Egyetem díszdoktora.

Hatvanadik születésnapján Ulla-Maija Kulonen köszöntötte őt a Virittäjä hasábjain (97/2 [1993]: 228–232), ill. I. Sz. Galkin a *Linguistica Uralicában* (29/3 [1993]: 214–216). Jubileuma tiszteletére *Systeemi ja poikkeama* [Rendszer és eltérés] címmel ünnepi kötetet adtak ki (szerk. Sirkka Saarinen, Jorma Luutonen, Eeva Herrala), amelyben kollégái, barátai, tisztelői 21 tanulmányt jelentettek meg, s ugyanitt kapott helyet addigi bibliográfiája is. A köszöntőt tanítványa és későbbi utódja, Sirkka Saarinen írta. A hetvenedik születésnapján ugyancsak ő köszöntötte és tekintette át tudományos munkásságát a *Folia Uralica Debreceniensia* lapjain (FUD [2013]: 361–362).

Mostani köszöntőnkben röviden összefoglaljuk Alhoniemi professzor pályafutása legfőbb eredményeit. Az ünnepelt nyelvészeti munkássága három nyelv köré koncentrálódik. Elsősorban a cseremisszel foglalkozott, de emellett jelentős eredményeket ért el a mordvin és a finn nyelv kutatása terén is.

A cseremisz már pályája elejétől vonzotta. Első finnugor tárgyú publikációja a cseremisz *βal, βäl* etimológiájával foglalkozott (1964). Doktori disszertációja a *hová?* kérdésre felelő helyhatározók funkciójáról szólt (*Über die Funktionen der Wohin-Kasus im Tscheremissischen*. MSFOu 142 [1967], 374 l.). A cseremisz helyhatározórendszer nem szimmetrikus: az ablativus

(-leč) és az inessivus (-šte/-što/-štö) mellett létezik lativus (-š, -eš) és illativus (-š(ke), -š(ko), -š(kö)) is. Korábban úgy vélték, hogy a két eset használata az igei vonzattól függ, de Alhoniemi bebizonyította, hogy az illativus legtöbbször mozgást kifejező igékkel párosul, míg a lativus a megjelenést, keletkezést és növekedést jelentő igékhez járul.

Alhoniemit nagyon érdekelte a mondattan is. Fontos, monográfia értékű munkája a cseremiszi igék nominativusi tárgyáról szóló 136 (!) oldalas tanulmánya (*Über die Form des zu Verbalnomina tretenden Objekts im Tschermisssischen*. Finnisch-ugrische Forschungen 38 [1970]: 1–136). A cseremiszi nyelv eredethatározóit tárgyalja a *Zur Verwendung der Trennungskasus im Tschermisssischen* c. könyvében (Turku, 1977. 131 l.). Emellett foglalkozott fonotaxissal, morfofonológiával és lexikológiával is. Sirkka Saarinnel együtt adták ki Yrjö Wichmann gyűjtését (*Tschermisssische Sätze*, 1978) és Tyimofej Jevszjev népköltési gyűjtésének első kötetét 1983-ban (a sorozatban még három kötet jelent meg Saarinen jóvoltából). Ezek a mai napig fontos források, akárcsak a Helsinki Egyetem *Apuneuvoja suomalais-ugrialaisten kielten opintoja varten* sorozatának 10. köteteként megjelent *Marin kielioppi* (1985) és a 11. kötetként napvilágot látott *Marin kielen lukemisto sanastoinen* (1986). Ő írta a Denis Sinor-féle kézikönyv, a *The Uralic Languages* cseremiszi fejezetét (1988).

Alhoniemi figyelme az 1980-években fordult a mordvin felé, itt is elsősorban szintaktikai kérdésekkel foglalkozott. Kutatási témái közé tartozott a predikatív szerkezet vizsgálata, a mordvin tárgyhasználat és a tárgyas ragozás kérdései, a névutók funkciói, valamint a finn partitívus mordvin megfelelőinek leírása. Alhoniemi nagyon fontosnak tartotta a szinkron vizsgálatok beemelését a finnugrisztikába, kiemelten kezelte az élő nyelv vizsgálatát.

Alhoniemi az elsők egyikeként vette igénybe a számítógépek segítségét. 1974-ben indította el az ún. MORMULA-projektet. Adatbázist hozott létre mordvin szövegekből és azok finn fordításából, majd ezeket az alak- és mondattani kutatások céljából a munkatársaival kódolták. A korpusz 240 000 szót tartalmazott. Mai léptéssel ez talán kevésnek tűnik, de a maga idejében óriási jelentőségű volt az új módszer alkalmazása a finnugor kutatásokban.

Alhoniemi 1993-ban megalapította a volgai nyelvek kutatócsoportját. A turkui tanszék az ő, majd Sirkka Saarinen révén a Volga-vidéki nyelvek kutatásának meghatározó központjává vált. Itt több mordvin, cseremiszi, votják és törökségi szótárt is készítettek, ezek egyikében Alhoniemi is szerepet vállalt, Nyina Agafonovával és Mihail Moszinnal közösen szerkesztették a finn–erza szótárt (*Suomalais–ersäläinen sanakirja*, 1999).

A harmadik finnugor nyelv, amellyel behatóbban foglalkozott, az anyanyelve volt. Fiatalkorában a Varsinais-Suomi (délnyugati finn) nyelvjárását vizsgálta, Osmo Ikolával népnyelvi mutatványokat adtak közre, ill. a Rauma környéki dialektus szóbelseji hangkivetéséről írt egy tanulmányt. Később kutatta a terminativusi és a prolativusi kifejezéseket, a belső (-s-) és külső (-l-) esetek szemantikai különbségeit. A finn nyelv egyes mondattani kérdéseit összevetette a volgai nyelvekkel, akárcsak a finn és a cseremisiz esetrendszert. Az általa készített idegen szavak szótára (*Sivistyssanakirja*) két kiadást is megélt (1981, 1989).

Szerteágazó munkásságának része a – főleg a volgai nyelvekkel kapcsolatos – tudománytörténet is. Szerkesztett ünnepi köteteket, 1969-ben Paavo Siro, 1978-ban Osmo Ikola tiszteletére. Számos szakmai-közéleti tisztsége közül a legjelentősebbek: a Suomalais-Ugrilainen Seura [Finnugor Társaság] vezetőségi tagja volt több mint húsz évig (elnökhelyettese 1981-től). Tiszteletbeli tagja a Societas Uralo-Altaicának. 1975-től a turkui folyóirat, a Sananjalka, 1991-től a helsinki Finnisch-ugrische Forschungen szerkesztőbizottságának volt a tagja.

MATICSÁK SÁNDOR

*

Jelen köszöntőmben találkozásaink egy-egy emlékezetes mozzanatát idézem föl. Emlékeim szerint először helsinki lektorságom idején az 1970-es tallinni finnugor kongresszuson találkoztunk. Egy buszkonvoj vitte a résztvevőket az éjszta fővárosból az akkori „tiltott városba”, Tartuba. Egymás mellé kerültünk a buszban. Összebarátkoztunk, és visszafelé is együtt utaztunk. Nem győzött áradozni az akkortájt született kisfiukról, akit csak „Mukula”-ként emlegetett. (Jelentése ’gumó, bűtyök’, amit kedveskedően ’kiskölyök’-nek fordíthatnánk.) Később a helsinki Finnugor Társasági ülések utáni közös vacsorákon is kerestük egymás társaságát; akkoriban fiatalként általában az asztal végén foglaltunk helyet. Matti Liimola nyugdíjba vonulásával megüresedett a turkui finnugor tanszék. A magyar lektorral, Jakab Lászlóval együtt szorítottunk Alhonieminek, hogy ő nyerje el az egyetemi tanári állást. Örömmel vette, hogy – amikor tanársegédet keresett a tanszékére – helsinki végzős hallgatónkat, Kaisa Häkkinent javasoltam neki. (Nem kell mondanom, hogy milyen jól járt a választással.)

Jubilánsunk alapelve volt, hogy a nyelvészeti kutatásokban igen fontosak a terepmunkák, a kisebb finnugor népek kutatóival tartott személyes kapcsolatok. Minden méltatás kiemeli példás szervezői kvalitásait. Rendszeresen hívt meg Turkuba cseremisiz és mordvin nyelvészeket, akikkel oktatási se-

gédeszközöket, szótárakat szerkesztett, valamint az anyanyelvi informátorok segítségével az 1980-as években újításnak számító digitális adatbázisokat épített.

Később is találkoztunk kongresszusokon (Budapest, Turku, Debrecen, Tartu). Utoljára 1994 tavaszán vettünk részt együtt a Wiklund centenáriumi szimpóziumon Uppsalában. Stockholmból a turkui kollégákkal együtt utaztunk vissza hajóval Finnországba. Évente karácsonyi üdvözlő formájában kölcsönösen közöljük egymással, hogy még megvagyunk. A legutóbbi finnugor kongresszus előtt rákérdeztem, hogy találkozunk-e még Bécsben. Tréfásan így reagált kérdésemre: „FU-kongressit ovat jo käydyt.” (Magyarul kb. a finnugor kongresszusokat már kijártuk...) Mi se mentünk már, mert jött a pandémia, és csúszott az egész két évet. Ki tudja, mi lesz 2025-ben Tartuban...

Alho Alhoniemi a finnugor nyelvészvilág „grand old man”-je. A fent ismertetett találkozások és több más esemény miatt is barátsággal gondolunk rá és irodalomtörténész feleségére, Pirkko professzorasszonyra. Jubiláns kollégáknak, barátunknak jó egészséget kívánunk családjá és turkui tanítványai körében. Szeretettel és tisztelettel köszöntjük debreceni kollégái nevében.

KERESZTES LÁSZLÓ

DOI: 10.52401/fud/2023/26